

Маклена Граса (скорочено)

Микола Куліш

Дія перша

На світанку Анеля розбудила матір і сказала, що їй освідчився пан Владик Зарембський і попросив, щоб вона поговорила про сватання зі своїм батьком. Мати спочатку не вірить, їй здається, що це сон — хазяїн фабрики, який приїхав із Варшави на кілька днів, щоб розібратися зі страйкарями, хоче одружитися з її дочкою. Він чекав відповіді сьогодні до десятої ранку.

У цей час у підвальній квартирі Маклена голосно будить свою сестричку Христину, щоб піти на канави позбирати кісток і ще щось їстівного, бо знову цілий день будуть сидіти голодними. Фабрика страйкує, батько безробітний, лежить зі спухлими від голоду ногами. Маклер Зброжек з ґанку робить їй зауваження, що вона заважає тому думати й тероризує сестру. Виходить батько Маклени Граса розмовляє зі Зброжеком, ущипливо говорить, що хоч той і вимагає з нього комірне (за квартиру), але він не господар, а лише орендар, і скоро їх усіх проженуть. Якою б там не була золота драбина, по котрій можна перелізти й здобути високі права, вона тримається на підвалі, тому в будь-який момент може бути скинута.

Зброжкова говорить чоловікові про те, що пан Зарембський хоче Свататися до їхньої дочки. Зброжек зловтішається й говорить, що то неспроста: він купує збранкрутілу фабрику, а Зарембський хоче врятувати становище за рахунок Анелиних грошей. Ось він дочекається десятої години, піде в банк, візьме гроші й купить усе, так що пан Владек сам буде в нього орендарем, а він сидітиме з родиною на верхньому балконі й питиме каву. Якщо ж дійсно любить їхню дочку, хай приходить через три дні.

Вичепурена Анеля чекає в саду Зарембського, щоразу поглядаючи на годинника.

Зачепила Маклену, стала їй співчувати, потім попросила матір, щоб та дала в кошику залишки від сніданку. Мати подумала, що для собачки. Маклена взяла кошик, віддала їстівне собаці Кунду, приказуючи, щоб той їв, а що залишиться, вона радо від нього візьме. Зарембський, побачивши таку сцену, говорить Анелі, що він не може співчувати тим, хто вдається до непотрібного та шкідливого гуманізму, проганяє жебраків і відмовляється від одруження, бо батько Анелі, як виявляється, був першим і найсерйознішим претендентом на купівлю торгу фабрики та всього майна, сприяв його банкрутству. Повернувся додому Граса й сказав, що фабрика продається з торгу, страйкарі нічого не домоглися, а той хто агітував, комуніст Окрай, навіть очей не показав.

Прийшов у напівбезтямному стані й Зброжек. Банк, у який вклав гроші, прогорів, фабрики тепер він не купить. Анеля з розпачу лежить хвора.

Зброжек, залишившись на самоті, думає у відчаї над тим, чи не може заробити якось на власній смерті, адже він застрахований.

Дія друга

Маклена приходить додому й повідомляє, що фабрика зачинена і сусідня теж. Хазяїн сторожів звільнив, сам обходить приміщення хоче забрати їхнього Кунда за сторожа. Дівчина розповідає, що бачила, як вели товариша Окрая охоронці з шаблями наголо, а він посміхався.

У підвал до Ґраси приходить пан Зарембський, вимагає квартплату. Батькові нічим заплатити. Тоді пан йому говорить, що через три дні сюди прийдуть нові квартиранти.

З'являється Зброжек і говорить, що нові квартиранти прийдуть уже завтра о сьомій. Зброжек і Зарембський гостро розмовляють між собою. Зброжек іронізує, що, мовляв, Зарембський з патрона хоче стати маклером. Той відповідає, що хазяїн може й без маклера, а от маклер ніколи не стане хазяїном, навпаки, стане його квартирантом.

Ґраса ледь не на колінах благає Зарембського про відстрочку, але той не дає. Зброжек говорить Ґрасі, щоб той став перед ним на коліна, тоді, може, щось і полегшиться, але чоловік нізащо не погоджується.

Маклена, почувши цю розмову, гнівається і кричить, що гроші вона дістане й кине Зброжекові в лице.

Вискакує на вулицю під дощ зі снігом і з розпачем думає, де можна дістати грошей. Ніхто не дасть. Вирішує заробити так, як Ванда — піти на вулицю й запропонувати себе чоловікам. Жалкує, що мала й худа, соромиться. Ніхто не звертає на неї уваги. І коли, нарешті, підійшов один чоловік і вони з ним домовилися за п'ятдесят злотих, Маклена вирвалася з обіймів того та втекла.

Хотіла повернутися додому, та не змогла. Підійшла до собачої буди, стала говорити з Кундом. Але відповів чоловічий голос. Це же брак, якого вона бачила в саду з дудкою, ночував там. Вони стали розмовляти. Жебрак сказав, що він — колишній музикант, філософ Ігнатій Падур. Так склалося його життя, люди його не пустили до себе, а от собака пустив, щоправда, не з першого разу. Дівчина дивується, чого він не йде у революціонери, якщо в нього нікого нема і він проти багатіїв, несправедливості. От вона б пішла, якби не хворий батько та маленька Христинка.

Підходячи до дверей своєї комнати, Маклена почула, як Зброжек пропонує її батькові його вбити, щоб родина отримала страховку.

Адже Ґраса все одно ніде не зможе заробити, його виселять разом із доньками. Окрім того, він, Зброжек, і так заслуговує на безкоштовну смерть, адже труїв робітників гнилими консервами, обманював у крамниці, продаючи поганий товар, змішував сіль із піском, шахраював, де міг. Батько навідріз відмовляється, говорячи, що не хоче робити такої послуги й дати можливість заробити Зброжекам на цьому гроші. Зброжек іде.

Маклена заступає маклерові дорогу, говорить, що вона все чула і зробить це. Зброжек спочатку говорить, що це в неї голодні галюцинації, потім питає, чи вміє вона користуватися зброєю.

Дія третя

На світанку Маклена встала, розбудила сестричку, сказала, де сіль і трохи крупи, звеліла зачинити за нею двері, а якщо довго не повертатиметься, то передати батькові,

що вона найнялася зробити те, на що Зброжек його підмовляв.

Рано встав і Зброжек. Розбудив Анелю, сказав їй, що піде здобувати гроші. І наказав, щоб як вийде заміж, то допускала чоловіка до серця, але ні в якому разі не до кишені, бо ті про це лише й мріють. І пан Зарембський, напевне, дізнавшись, що в них з'явилися гроші, згадає про свої "почуття",

Маклена прийшла рано, чекає. Мріє про гусей, котрі б узяли її на крилята. Потім розмовляє з музикантом, котрий ночує в собачій буді, питає його, чи зміг би він убити людину.

Нарешті приходить Зброжек. Маклена вимагає гроші. Отримавши, рве їх і кидає маклерові. Потім говорить, що батько розповість про його шахрайство, і стріляє. Бачить музиканта й просить його передати батькові, що повернеться неодмінно. І зникає за муром. Чути поліцейський свисток.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

У соціально-психологічній драмі М. Куліша "Маклена Граса" показане одвічне й трагічне протистояння людини та суспільства. Тривога за цей світ і цю людину — провідний мотив п'єси. Матеріал для сюжету цього твору дало повідомлення польської преси. Капіталіст, збанкрутувавши внаслідок кризи 1929 року в Польщі, застрахував своє життя і найняв за п'ятсот злотих безробітного, щоб той його вбив і не виказав таємницю. Поліція арештувала капіталіста, який хотів, щоб за його смерть родина одержала величезну страхову премію.

Драматург по-філософськи переосмислив подію, подавши її в ракурсі соціального протистояння, наповнивши характери героїв реальним змістом, хоча й час, і місце дії, і ситуація досить умовні.